

ФІНАНСАВЫЯ АСПЕКТЫ ВЫКАРЫСТАННЯ МЯСЦОВАЙ ПРАЦОЎНАЙ
СІЛЫ ВА ЁСТАНОВАХ І НА ПРАДПРЫЕМСТВАХ АКУПАВАНАЙ
БЕЛАРУСІ (1941–1944) ПАВОДЛЕ МАТЭРЫЯЛАЎ КАЛЕКЦЫІ
ДАКУМЕНТАЎ ГЕНЕРАЛЬНАЙ АКРУГІ «БЕЛАРУСЬ»

Дакументальная спадчына акупацыйных улад, якая змяшчаецца ў Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі «Беларусь» (ГАБ, фонд 370 Нацыянальнага архіву Рэспублікі Беларусь), ўяўляе сабой выключны па значнасці і практычна недаследаваны комплекс дакументаў, які ўтрымлівае багаты фактычны матэрыял, што датычыцца штодзённага жыцця насельніцтва Беларусі перыяду германскай акупацыі. Генеральны камісарыят «Беларусь», які з'яўляўся вышэйшым адміністрацыйным органам у акрузе, быў ключавым выканаўцам германскай акупацыйнай палітыкі.

Матэрыялы Калекцыі даюць прадстаўленне аб шматлікіх аспектах акупацыйнага жыцця праз прызму дзейнасці акупацыйнай адміністрацыі і праліваюць святло на шматлікія «белыя плямы» выкарыстання эканамічнага патэнцыялу і працоўнай штодзённасці насельніцтва Беларусі ў гады германскай акупацыі.

Прадстаўленыя дакументы ўтрымліваюць як загады, дырэктывы, распараджэнні, пастановы, цыркуляры, інструкцыі, разнастайныя ўказанні і перапіску чыноўнікаў акупацыйнай адміністрацыі ў Генеральнай акрузе Беларусь, так і дакументы, якія дасылаліся сюды з кіраўніцтва рэйхскаміарыята «Остланд» ў Рызе. Наяўныя дакументальныя матэрыялы Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі Беларусь дазваляюць рэканструяваць асобныя аспекты стану эканомікі і паўсядзённага жыцця насельніцтва ва ўмовах германскага акупацыйнага рэжыму.

Пытанні працоўнай штодзённасці і прыцягнення мясцовага насельніцтва да працы акупацыйнымі ўладамі не знаходзіліся ў цэнтры ўвагі даследчыкаў. Эвалюцыя вывучэння пытання прайшла шлях ад метадалагічнай устаноўцы працы на акупантаў у якасці здрадніцтва ў савецкай гістарыяграфіі да характарыстыкі праблемы як выключна прымусовай ці рабскай працы ў сучаснай айчыннай гістарычнай навуцы. Больш дэтальнае і грунтоўнае вывучэнне праблемы сутыкалася з абмежаванасцю базы крыніц. Прадстаўленае даследаванне мае мэтай, у першую чаргу, увядзенне ў навуковы зварот значнага комплексу фактычнага матэрыялу па пытанні працоўнай штодзённасці, у першую чаргу, фінансавым аспекце выкарыстання акупацыйнымі ўладамі працы насельніцтва Беларусі, які прадстаўляе праблему ў новым ракурсе і стварае аснову для далейшага вывучэння пытання на канцэптuallyным узроўні.

Пытанні заробку былі істотнымі пры спробах матывацыі мясцовага насельніцтва супрацоўнічаць з акупацыйнай адміністрацыяй. Асабліва гэта датычылася такіх структур, як дапаможная паліцыя.

31 студзеня 1942 г. для паліцэйскіх служачых была вызначана велічыня зароботнай платы. Нежанатыя дапаможнікі паліцыі атрымлівалі 1 марку за дзень, а таксама дадаткова 1.26 марак у якасці кампенсацыі.

Нежанатыя ўнтэр-афіцэры атрымлівалі 1 марку ў дзень, а таксама дадаткова 1.50 марак у якасці кампенсацыі. Жанатыя салдаты – 1 марку ў дзень, плюс 2 маркі – грошы на сям’ю, таксама 1.20 марак – кампенсацыя. Жанатыя ўнтэр-афіцэры – 1.50 марак у дзень, плюс 2 маркі – грошы на сям’ю, у дадатак 1.20 марак – кампенсацыя. Служачыя, ад фельдфебеля і вышэй па званні, атрымлівалі 2 маркі ў дзень, 3 маркі – грошы на сям’ю і 1.20 марак – кампенсацыя. Камандзір батальёна (нежанаты) атрымліваў 4 маркі, плюс 1.20 марак – кампенсацыя [1, арк. 023].

Заробкі шуцманшафт ці дапаможнай паліцыі выклікалі незадаволенасць у асобных кіраўнікоў акупацыйнай адміністрацыі ў Барысаве. Адзначалася, што велічыня ўзнагароды надзвычайна вялікая і складала разам з надбаўкай для асобнага чалавека каля 210 марак кожны месяц. Гэтая ўзнагарода спрыяла ўзнікненню супярэчнасцяў у палітыцы аб зароботнай плаце, згодна з якой прадугледжаны ўзнагароды для супрацоўнікаў дзяржаўнай службы, прадстаўленых мясцовым насельніцтвам. У той час як бургамістр раёна як носьбіт самай высокай адказнасці ў раёне атрымліваў 90 марак, інспектары раённага ўпраўлення – ад 50 да 70 марак, настаўнікі народнай школы – ад 30 марак і вышэй і адукаваныя медсёстры – толькі 15 марак; шуцман, які часцей за ўсе не меў ніякай адукацыі, атрымліваў у разы больш [1, арк. 021].

28 снежня 1942 г. кіраўніцтва ГАБ звярталася ў Рыгу з просьбай да рэйхскамісара аб адкліканні распараджэння міністэрства, згодна з якім беларускай дапаможнай паліцыі выплочваліся сутачныя грошы ў памеры 4,50 марак (ці 45 руб.). Акупацыйныя ўлады Беларусі прасілі адразу спыніць гэта распараджэнне, паколькі яно ставіла перашкоды для замарожвання зароботнай платы. Калі б гэта распараджэнне пачало ажыццяўляцца, то беларускі ўрач на кіруючай пасадзе атрымліваў 120 марак кожны месяц, у той час як дапаможны шуцман без усякіх ведаў – вышэйшую сумму. Таксама ўнутры нямецкай жандармерыі гэтая розная аплата выклікала незадавальненне большасці беларускіх дапаможных службоўцаў [1, спр. 920, арк. 022].

Асобна прапісвалася ўзнагароджванне для іншых этнічных груп, акрамя рускіх, у тэрміналогіі акупацыйных улад, якія былі задзейнічаны ў паліцэйскіх фарміраваннях на тэрыторыі ГАБ. Так, усе нанятыя на працу на фронце або для барацьбы супраць партызанаў літоўскія, латышскія і эстонскія роты дапаможнай аховы павінны былі атрымліваць па-за межамі Балтыкі наступныя штодзённыя стаўкі надбавак ад 10 рублёў для брыгад і намеснікаў кіраўніка групы, да 40 рублёў для камандзіраў батальёна [1, спр. 920, арк. 034–037].

Да адзначаных вышэй сутачных ставак адносілася таксама франтавая надбаўка, якая складала 10 руб. штодзённа, сюды ўключалася і барацьба з

партызанами. Харчаваннем падраздзяленні паліцыі забяспечваліся бясплатна. Пры невыкарыстанні забеспячэння па службовым прычынам або пры самастойным забеспячэнні з уласнай гаспадаркі неабходна было выплочваць сутачныя грошы на забеспячэнне. Сумма складала поўны сутачны рацыён, на землях Балтыкі – 8 рублёў, на іншых землях – 6 рублёў [1, спр. 920, арк. 027–027б–028].

18 жніўня 1942 г. былі вызначаны заробкі для служачых Вілейскага раёну ГАБ. Заробак вагаўся ад 200 марак у бургамістра да 30–40 марак у пасыльных, вахцёраў, фурманаў. Настаўнік з вышэйшай адукацыяй атрымліваў 80–100 марак, спецыяліст з веданнем нямецкай мовы – 60–80 марак [1, спр. 918, арк. 003].

Вялікую ўвагу акупацыйныя ўлады надавалі медыцынскім работнікам. Быў праведзены перапіс беларускіх урачоў. Атрымалася, што ў большай частцы зямель насельніцтва забяспечана беларускімі ўрачамі. Толькі ў заходніх частках працавала шмат яўрэяў, у асноўным гэта былі ўрачы-спецыялісты. Планавалася з Мінска ў заходнія землі накіраваць беларускіх урачоў для аказвання паслуг [1, спр. 920, арк. 011–011б.]. Медыцынскі персанал атрымліваў ад мінімальнага 45–60 марак у санітараў да 150 марак у раённага ўрача, раённага ветэрынара ці кіраўніка вялікіх бальніц у Валожыне, Ашмянах і Вілейцы [1, спр. 918, арк. 004.].

Для членаў судовай сістэмы, якія займалі кіручыя пасады, уводзіўся павышаны заробак. Намеснік суддзі раённага суда павінен быў атрымліваць 1 500 руб., а прэзідэнт раённага суда да 2 200 руб. [1, спр. 920, арк. 004].

Такім чынам, фінансавое забеспячэнне і рэгуляванне заробку мясцовага насельніцтва сталі адным з інструментаў акупацыйнай палітыкі на тэрыторыі Галоўнай акругі Беларусь. Спрабуючы перацягнуць на свой бок беларускае насельніцтва і забяспечыць працоўныя рэсурсы для Германіі ўлады сутыкнуліся з цэлым комплексам праблем, якія былі ўласцівы эканамічнай сітуацыі на занятых тэрыторыях. Акупацыйныя прадпрыемствы і ўстановы адчувалі пастаянны недахоп кваліфікаваных кадраў, асабліва падкрэслівалася вельмі нязначная колькасць асоб з вышэйшай адукацыяй сярод беларускага насельніцтва, што прымушала акупантаў звяртаць увагу на палякаў як на больш падрыхтаваныя кадры і нават разглядаць пытанні іх фінансавога заахвочвання для працы на акупацыйную адміністрацыю. Неаднаразова ў крыніцах звяртаецца ўвага на розніцу паміж усходняй і заходняй Беларуссю. З часоў польскай акупацыі там, па меркаванні немцаў, усталяваўся значна вышэйшы ўзровень жыцця [1, спр. 918, арк. 001–001б] і іншыя адносіны да працы ў параўнанні з усходам, дзе панаваў «рускі ўзровень работы» [1, спр. 882, арк. 255–257], згодна з нямецкім азначэннем. Для нямецкіх чыноўнікаў таксама было непрымальна, што работнікі разумовай працы зарабляюць менш, чым рабочыя, і гэта пытанне неаднаразова ўздымалася ў ГКБ. Часта таксама абмяркоўваліся заробкі дапаможнай паліцыі, якія значна пераўзыходзілі іншыя сферы дзейнасці мясцовых работнікаў. Вострай з'яўлялася патрэба ў спецыялістах, якія ведалі замежныя мовы і добра арыентаваліся ў сітуацыі ў краіне.

Набходна адзначыць, што матэрыялы Калекцыі дакументаў Генеральнай акругі Беларусь [1] утрымліваюць вялізарны аб'ём новай фактычнай інфармацыі адносна эканамічнага выкарыстання беларускіх тэрыторый акупацыйнымі ўладамі і паўсядзённага жыцця грамадства. Унікальная інфармацыя крыніц дазваляе істотна пашырыць фактаграфічную базу даследванняў гісторыі перыяду германскай акупацыі Беларусі, а таксама ўдакладніць палажэнні айчынай гістарыяграфіі, што датычацца страт гаспадаркі і насельніцтва за гады акупацыі. Новыя дакументальныя крыніцы пры выкарыстанні сучасных метадалагічных падыходаў дазваляюць паглыбіць вывучэнне акупаванай Беларусі на ўзроўні асобных рэгіёнаў акупаванай Беларусі, асобных прадпрыемстваў і галін гаспадаркі.

Увядзенне ў выніку праведзенага даследавання новага факталагічнага масіву ў гістарычную навуку дазваляе паставіць тэарэтычныя пытанні адносна метадалагічных падыходаў і навуковых схем аналізу акупацыйнага перыяду. Новыя дакументальныя крыніцы вызначаюць задачу неабходнасці дапоўніць існуючыя раней канцэптэуальныя погляды на выкарыстанне германскімі акупацыйнымі ўладамі працы мясцовага насельніцтва, якая расцэньвалася як здрадніцтва ці прымусовая рабская праца, новым падыходам, заснаваным на характарыстыцы паўсядзённых вытворчых узаемаадносін на акупаваных беларускіх тэрыторыях. На падставе ўведзеных ў навуковы абарот крыніц, а таксама сучасных метадалагічных падыходаў варта звярнуцца да аналізу стратэгіі выжывання насельніцтва ва ўмовах акупацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. НАРБ. – Ф. 370. – Воп. 1.

С. М. Тукала

АСАБЛІВАСЦІ ПРАВЯДЗЕННЯ КАНФІСКАЦЫЙНЫХ МЕРАПРЫЕМСТВАЎ АКУПАЦЫЙНЫХ УЛАДАЎ У ДАЧЫНЕННІ ДА МАЁМАСЦІ ЯЎРЭЙСКІХ ГРАМАДЗЯН МІНСКАГА ГЕТА

Да восені 1942 г. адзіных прадпісанняў і дырэктыў адносна эксплуатацыі Мінскага гета не існавала. Асноўным дакументам, якім карысталіся прадстаўнікі нямецкіх акупацыйных улад, з'яўляліся вядомыя ўжо нам сакрэтныя «Папярэднія дырэктывы» аб адносінах да яўрэяў у вобласці рэйхскамісарыята «Остланд» рэйхскамісара Г. Лозэ. Апошнія ўтрымлівалі вельмі важныя ўказанні камісарам аб рэгістрацыі, маркіроўке і ізаляцыі яўрэяў, інвентарызацыі і канфіскацыі маёмасці [1, арк. 7–11].

27 жніўня 1942 г. па паручэнню Г. Лозэ фінансавы аддзел рэйхскамісарыята «Остланд» (яго ўзначальваў доктар Ф. Віалон – С. Т.) распрацаваў так званую сакрэтную інструкцыю адносна ўпраўлення гета, у